Л Ніколенко

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМАЛЬНОЇ, НЕФОРМАЛЬНОЇ ТА ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ

Умови постійного оновлення інформації обумовлюють специфіку індивідуального процесу пізнання і накопичення власного досвіду, потребують засвоєння нових знань, які стають інструментами для ефективного постійного самовдосконалення та саморозвитку дорослих людей і включення їх самих у суспільну та професійну діяльність.

Для модернізації післядипломної освіти великого значення набуває неформальна й інформальна освіта, яка сприяє оновленню нових базових знань і навичок з комп'ютерної грамотності, вивченню іноземних мов, технологічної культури, гарантуванню загального доступу до освіти впродовж життя.

Діючи на основі партнерства і поширюючи досвід передових педагогів та їхні методи навчання як у формальній, так і в неформальніі освіті, потрібно орієнтуватися на слухача, змінюватися в напрямі особистісної мотивації, критичного мислення й уміння навчатись; докорінно змінювати підходи до розуміння навчальної діяльності та її результатів.

Неформальна й інформальна освіта дорослих — це вимога науково-технічного прогресу, який потребує постійного опанування новітніми технологіями, заснованими на інноваційних знаннях; це вимога інформаційного суспільства, головною ознакою якого є постійні оновлювальні знання. Людина в усі періоди свого життя здатна набувати нових знань, розширювати світогляд, оволодівати новими і сумісними професіями [2, с. 7].

Мета неперервної освіти дорослих у системі формальної, неформальної та інформальної освіти — це цілісний розвиток особистості протягом життя, підвищення її професійної і соціальної адаптації в суспільстві; розвиток її здібностей і можливостей.

Зміст освіти дорослих орієнтовано на випереджувальний розвиток, професійне самовдосконалення власних навичок і якості дорослих.

Результатом має стати особистість, яка розвивається, підготовлена до діяльності, має сформовані пізнавальні запити, здатна самостійно планувати і реалізовувати поставлені цілі.

Визнання неформальної та інформальної освіти допоможе підвищити мотивацію до самої освіти; актуалізує потребу в розробленні якісної відкритої системи післядипломної освіти, забезпечить кожному вільний доступ до інформації про освітні можливості та сприятиме застосуванню необхідних знань у сфері професійного й особистісного розвитку.

Неформальна та інформальна освіта цікава тим, що вона зорієнтована на інтереси та потреби активного слухача; наближує освітні можливості до місця проживання слухачів, використовуючи мережу навчальних і консультаційних пунктів, інформаційних технологій.

В Україні в процесі формування політики в галузі освіти довгий час враховувалася лише формальна освіта, а іншим двом категоріям не надавалося практично жодної уваги. Освіта впродовж життя робить неформальну та формальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання. Особливості організації неформальної освіти, її гнучкість дають змогу розв’язувати найрізноманітніші освітні завдання: проблеми професійної підготовки дорослих, створення демократичного суспільства, виховання громадянина.

Важливе значення для вивчення формальної, неформальної та інформальної освіти педагогічних досліджень мають праці з філософії освіти В. Андрущенка, М. Згуровського, І. Зязюна, В. Кременя, О. Кудіна, М. Кузьміна, Ф. Кумбса, В. Лутая та інших.

Теоретико-прикладні аспекти неперервної освіти дорослих висвітленj в працях відомих українських науковців, таких як: С. Гончаренко, Г. Костюк, Л. Лук’янова, Н. Ничкало, В. Олійник, Т. Сорочан, С. Сисоєва та інші.

Як відомо, система неперервної освіти в свою структуру включає формальну, неформальну й інформальну освіту.

Зупинимося на їх більш детальному розгляді. З погляду таких науковців, як: Х. Колей, Дж. Мелком, П. Ходкінс — неформальна освіта виступає як

навчальна діяльність у робочий чи позаробочий час у колі фахівців, друзів, родини, що не є структурованою, організованою чи спланованою. А навчальний процес, що відповідає структурі цієї діяльності, набуває організованої форми, не належить до державних програм обов'язкової освіти та визначається цілеспрямованістю.

Однак аналіз останніх публікацій свідчить про відсутність досліджень науково-методичного супроводу формальної, неформальної та інформальної освіти.

Мета нашої статті — розкрити науково-методичний супровід формальної, неформальної та інформальної освіти як компонентів структури неперервної освіти в Україні та європейських країнах.

Виходячи з аналізу виокремленої проблеми, для досягнення поставленої мети необхідно розкрити такі завдання:

- уточнити значення термінів «формальна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта»;
- проаналізувати зміст та значення неформальної та інформальної освіти для саморозвитку дорослих;
- виокремити можливі напрями і способи використання неформальної та інформальної освіти в Україні та європейських країнах.

Сьогодні створюється єдиний світовий освітній простір для демократичної освіти, яка ґрунтується на засадах нової філософії XXI століття, яка відстоює самостійне незалежне мислення особистості, її готовність до прийняття й розуміння думки іншого, а також спрямованість людей на об'єднання, згуртування для досягнення миротворчих цілей і добробуту громади, держави, суспільства.

Такому підходу найбільше сприяє неформальна, інформальна освіта. Вона забезпечує відродження традицій громадянської освіти, провідних шляхів подолання проблеми соціального та освітнього відчуження певних категорій населення (інвалідів, переселенців); перенесення ідеї особистісного самовдосконалення у нові контексти і створення оптимальних умов для

саморозвитку педагогів; активний розвиток і підтримка навчальної діяльності людей пенсійного віку.

Розширення застосування неформальної та інформальної освіти може бути корисним для нашого суспільства і сприятиме: становленню демократизації, розвитку громадської активності та лідерства; вирішенню проблеми дозвілля молоді, дорослих та літніх осіб; можливості швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг; зростанню мотивації учасників навчально-виховного процесу; вихованню почуття причетності до суспільних перетворень у державі, поєднанню свободи і відповідальності; можливості самостійного вибору часу, місця і тривалості навчання.

Розуміючи значення неформальної та інформальної освіти в Україні, уряд вніс доповнення до «Закону про освіту» про визнання неформальної та інформальної освіту дорослих обов'язковою інтегральною складовою системи неперервної освіти, яка сприятиме подальшій варіативності освітніх можливостей дорослих для саморозвитку.

Як зазначено у доповненні до «Закону про освіту», у статті 29 додати абзаци такого змісту: «За ступенем інституційної формалізації освіта може бути: *формальною; неформальною; інформальною.*

Формальна освіта — це освіта інституціолізована, цілеспрямована, спланована за участю державних і визнаних приватних організацій і в цілому становить формальну освітню систему країни з надання освітніх програм і відповідних кваліфікацій, визнаних державою**.**

Неформальна освіта — це освіта інституціолізована, цілеспрямована та спланована навчальним закладом без надання освітніх програм і кваліфікацій, визнаних національними органами управління освітою, або без кваліфікацій взагалі, і є додатковою, альтернативною та/або доповненою до формальної освіти в процесі освіти впродовж життя; слугує забезпеченню права осіб будь-якого віку на доступ до освіти, але не передбачає обов'язкової безперервної структурованої послідовності у здобутті освіти і може бути короткотерміновою і невеликої або великої інтенсивності, зокрема у формі

короткотермінових курсів, семінарів, практичних занять. Хоча неформальна освіта безпосередньо не приводить до формальних кваліфікацій, визнані формальні кваліфікацій можуть бути отримані завдяки освоєнню певної сукупності окремих програм неформальної освіти і відповідного визнання уповноваженим органом набутих знань, умінь, інших компетентностей.

Інформальна освіта (самоорганізована освіта, самоосвіта) — це освіта цілеспрямована і спланована, але не інституціоналізована, тобто менш організована, ніж формальна і неформальна освіта».

Статтю 49 викласти в такій редакції: «*Інформальна освіта».* Інформальна освіта реалізується за рахунок власної активності в навколишньому культурно-освітньому середовищі, при цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку. Інформальна освіта може здійснюватися через цілеспрямоване спілкування, читання, перегляд передач, відвідування установ культури, подорожей тощо. Як і неформальна освіта, інформальна освіта не обмежується часовими рамками, необов'язково має систематичний характер, не має вікових, професійних чи інтелектуальних обмежень щодо учасників, її результати можуть зараховуватись у формальній освіті в порядку, який передбачений чинним законодавством» [1, с. 7].

Отже, сучасна освіта впродовж життя в Україні має усі види навчання: формальне (*formal*), неформальне (*non-formal*) та інформальне (*informal*) навчання в усі вікові періоди дітей дошкільного і шкільного віку, підлітків, дорослих і літніх людей.

Неформальна й інформальна освіта відбувається за межами офіційних навчальних закладів і відрізняється від формальної освіти підходами до навчання. В Україні існування неформальної освіти охоплює такі галузі: позашкільна освіта; післядипломна освіта й освіта дорослих; громадянська освіта (різнопланова діяльність громадських організацій); шкільне та студентське самоврядування (через можливість набуття управлінських, організаторських, комунікативних та інших умінь); освітні ініціативи,

спрямовані на розвиток додаткових умінь і навичок (комп'ютерні та мовні курси, гуртки за інтересами, університети третього віку, що надають освітні послуги старшим особам).

Основними ознаками неформальної освіти є: добровільність участі, доступність для всіх бажаючих, відсутність системи оцінок, різноманітність та гнучкість у методах та підходах, інтегративність, творча й демократична атмосфера; активність дорослого учня, рівноправність суб'єктів навчального процесу, сприймання групи як важливого джерела знань, побудова навчального процесу на основі інтересів і потреб педагогів.

Основні спонукальні чинники розвитку неформальної та інформальної освіти педагогів: потреба в ній з боку педагогів, які утворюють різноманітні групи; попит з боку людей з особливими потребами; можливість зосередження особистості педагога на досягненні важливих для неї цілей; попит на гнучкі, альтернативні, нестандартні методи навчання. Неформальна й інформальна освіта дорослих стає випробувальною лабораторією нових технологій для формальної освіти.

Ефективність навчання дорослих у неформальній та інформальній освіті вимагає різних підходів до реалізації цілей навчання і залежить від мотивації, рівня підготовленості, прагнення навчатися, підвищувати свій професійний рівень У неформальній освіті педагог не залучений примусово до процесу навчання, а вмотивований за власним бажанням; самостійно здійснює кроки до реалізації власних мотивів, потреб, інтересів, що визначає розвиток його індивідуальності.

Джерелом неформальної та інформальної освіти можуть бути книжки, газети, телебачення, Інтернет, онлайнові мережі, які створюються у віртуальному середовищі, дистанційне спілкування, музеї, школи, інститути, власний досвід, досвід друзів, родичів.

Важливе значення для України має вивчення європейського педагогічного досвіду, що підтверджує неможливість забезпечення лише

формальною освітою пізнавальних потреб громадян, які виникають через швидкі технічні, соціальні й економічні зміни в суспільстві.

Асамблея Ради Європи розробила рекомендації «Про неформальну освіту» (2000 р.), в якій підтверджується, що неформальна освіта є важливою частиною неперервного навчання для адаптування в постійно змінюваному середовищі [4].

Значна частина населення Євросоюзу бере активну участь у неформальному навчанні, 80% їх неформальної освіти стосується безпосередньо професійної реалізації. Найпопулярнішими цілями людей є бажання мати кращу роботу та покращення кар'єри (45%), удосконалити рівень знань і вмінь з певного напряму (33%), отримати знання та вміння, необхідні в повсякденному житті (26%). Найактивніше бере участь у неформальній освіті населення Швеції (70%), Норвегії та Фінляндії (50%) [4, с. 3].

Неперервній освіті дорослих приділяється суттєва увага в освітній політиці розвинутих країн ЄС. Вона розглядається як механізм досягнення стійкого економічного розвитку, гарантування громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя; як вияв відповідальності суспільства за формування людського та соціального капіталу, який є ключовим елементом сучасного суспільства знань.

Отже, створення найрізноманітнішої та всеохоплювальної системи освіти дорослих громадян України має будуватися на трьох основних європейських засадах: ініціативі й активності громадських організацій; організаційно-розпорядчій і фінансовій активності органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування; індивідуальній ініціативі самих дорослих. Світова тенденція сьогодення — рух до зближення та взаємодоповнення формальної та неформальної освіти, але неформальна освіта не може замінити чи витіснити дієву освітню інфраструктуру, оскільки неформальна освіта є необов'язковою та добровільною.

Формальна, неформальна й інформальна освіта дорослих потребує подальшого системного наукового дослідження механізмів їх взаємодії та можливості легкого включення у післядипломну освіту, формування нових освітніх парадигм, які характеризуються гнучкістю, адаптивністю, наступністю усіх етапів освіти, та взаємне доповнення всіх її форм для забезпечення здатності дорослих швидко реагувати на запити часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Закону України «Про національну систему кваліфікацій» [електроний ресурс]. — Режим доступу : http://gka2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=35869.
2. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту / В. Кремень // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21 століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Рівний доступ до якісної освіти» (26–27 черв. 2007 р., м. Київ). — К. : ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. — С. 3–10.
3. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова. — К. : Знання, 2007. — 495 с.
4. Меморандум Європейської комісії 2000. Рекомендація 1437 (2000) «Про неформальну освіту» [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.coe.kiev.ua/docs/pace/rec1437(2000).htm
5. Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 (2000) «Про неформальну освіту». — Режим доступу : http/coe.kiev.ua/ bul/ bul9/text30htm
6. Соціальні мережі в Інтернеті [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://forum.forua.org/index.php?topic=103.0
7. Українські науковці у світі [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://forum.oseu.edu.ua/viewtopic.php?f= 8&t=2017
8. Bentley T. Learning beyond the classroom: Education for a Changing World / T. Bentley. — London ; New York : Routledge, 1998. — 200 p.
9. Bjørnåvold J. Making learning visible. Identification, assessment, and recognition of non-formal learning in Europe / J. Bjørnåvold. — Thessaloniki : Cedefop, 2000. — P. 23–26.
10. Dave R. H. Foundation of Lifelong Education: Studies in Lifelong Education / R. H. Dave. — Hamburg, 1976. — 388 p.
11. Federighi P. Non – formal Education. Glossary of Adult Learning in Europe / P. Federighi. — Hamburg : UNESCO Institute for Education, 1999. — 130 p.